

Demervallei eindelijk uit het slop?

Luc Vervoort

Er wordt al jarenlang nagedacht, gepraat, gezocht en geijverd om de problemen van periodieke overstromingen én verdroging in de Demervallei tussen Diest en Werchter aan te pakken. Want beide euvels zijn onlosmakelijk met mekaar verbonden. Door rechttrekkingen van beken en de Demer zelf wordt het water te snel afgevoerd waardoor stroomafwaarts het risico op overstromingen verhoogt. Wanneer het water dan weggetrokken is, daalt het grondwaterpeil in de uitgediepte Demer zo snel dat poelen, sloten en andere voorheen natte biotopen een groot stuk van het jaar droogvallen. Dat heeft het leven gekost aan heel wat zeldzame fauna en flora die de vallei vroeger rijk was en veroorzaakt ook ongemakken voor de mensen. Het was onze vereniging die na de grote overstromingen van 1998 met het voorstel kwam om de natuur terug zoveel mogelijk in te schakelen om overstromingen in woongebied te voorkomen. Met de klimaatverandering trouwens een noodzaak, beseft men nu wel. Van de nood een deugd maken kan een veel boeiender, levendiger en aantrekkelijker valleilandschap doen ontstaan. Een meerwaarde voor de mensen die er wonen en voor de mensen die er op bezoek komen.

Natte broeken = droge voeten

Bij de overstromingen van 1998 en ook nog daarna bleek dat onbewoonde natte valleigebieden droog bleven terwijl woongebieden in Diest, Zichem en Aarschot blank stonden. Om erger te voorkomen werden op dat moment zelfs een paar keer de – nog niet lang voordien aangelegde – dijken van de Demer doorgestoken om het rivierwater in de vallei (= winterbedding van de rivier) een uitweg te geven. Een bewijs dat de indijking geen afdoende en duurzame oplossing is. Nadat het rivierwater was weggetrokken, daalden de grondwaterpeilen drastisch. Oorzaak? De Demer was gemiddeld 1,5 meter dieper komen te liggen doordat men de grond voor de aanleg van de dijken uit de rivier had gehaald. Nochtans waren veel broekgebieden langs de Demer – zoals de Demerbroeken tussen Testelt, Zichem en Averbode – al langer aangeduid als natuurgebied. Ze verloren gaandeweg heel wat fauna en flora door het uitsluiten van natuurlijke overstromingen en de gedaalde (gemiddelde) grondwaterstand. Na 1998 klonk vanuit steeds meer hoeken kritiek op het tot dan toe gevoerde 'waterbeleid'. Uiteindelijk besliste de bevoegde Vlaamse minister tot de opmaak van een Ontwikkelingsplan Demer met de opdracht om het waterbeheer te laten samenspannen met het natuurbeleid in de vallei. Vele jaren later en een berg aan studies, plannen, rapporten, vergaderverslagen en intentieverklaringen rijker, gaf de Vlaamse regering op 23 december 2016 haar goedkeuring aan een integrale visie voor de Demervallei en de Laak tussen Diest en Werchter.

Deze visie zal gerealiseerd worden bij de uitvoering van het zgn. Sigmaphan, een langlopend project dat ons moet beschermen tegen overstromingen vanuit de Schelde en haar bijrivieren.

Slimme combinaties

Naast de bescherming tegen overstromingen, heeft de inrichting van de vallei tot doel de natuur en het landschap te herstellen en te versterken. Hiervoor krijgt de Vlaamse regering een duwtje vanuit de Europese richtlijnen rond water en natuur, zoals de Kaderrichtlijn Water en de Vogel- en Habitatrichtlijn. De doelstellingen rond te herstellen habitats en leefgebied voor beschermde soorten werden eerder reeds vastgelegd voor de Demervallei. Zonder het herstel van een meer natuurlijke waterhuishouding, is het herstel of de terugkeer van deze soorten uitgesloten. De Demervallei bezit ook nog belangrijk landschappelijk en cultuurhistorisch erfgoed dat in de voorbereidende studies grondig is geïnventariseerd. Voor dit patrimonium is de vallei door de Vlaamse regering erkend als 'ankerplaats'. Landschappelijke ingrepen zullen dit patrimonium moeten ontzien of versterken. Voor de landbouw zouden er stimulansen komen voor een gebruik dat meer in overeenstemming is met de vallei, b.v. het herstel van grasland i.p.v. maisteelt. Eindelijk wordt ook erkend dat de Laakvallei van Aarschot tot Tremelo, ooit een nevenstroom van de Demer, deel uitmaakt van het hele water- en natuursysteem van de vallei. Ook dit is een oud strijdpunt van onze vereniging.

Het door de Vlaamse regering gekozen voorkeursalternatief heeft volgens de maatschappelijke kosten-batenanalyse een rendabiliteit die 31 tot 116 miljoen euro kan bedragen. Dit door de vermeden overstromingsschade, de baten van nieuwe natuur- en landschapontwikkeling en de verhoogde toeristisch-recreatieve waarde.

De verschillende Natuurpunt-afdelingen van de Demervallei komen regelmatig samen om plannen te bespreken of te smeden in een zgn. **Demerwerkgroep**. Geïnteresseerden zijn welkom en kunnen zich aanmelden op het secretariaat van Natuurpunt Oost-Brabant: npob@natuurpunt.be of 016 25 25 19.

Reeds in de beginjaren nam onze vereniging (toen 'Regionale Vereniging Natuur en Landschap') het op voor de Demervallei en was ze visionair inzake de troeven die een rivier en een waterrijk landschap kan bieden voor een streek.

De Sigmaplannen concreet

Het nu door de Vlaamse regering bevestigde voorkeursalternatief zou in overeenstemming met het huidige Sigmaplan tegen 2030 worden gerealiseerd. De vallei wordt opgedeeld in 8 deelzones die gefaseerd zullen aangepakt worden. De eerste werken zouden gebeuren in de buurt van de belangrijkste natuurgebieden, tevens nog overstromingsgebieden, zoals de Demerbroeken tussen Diest, Testelt, Averbode en Messelbroek en de vallei (met Vorsdonkbroek) tussen Aarschot en Rotselaar. Het is de bedoeling om de Demer terug (veel) langer te maken door de (her) inschakeling van een 30-tal vroeger afgesneden meanders (de zgn. coupures). Ter hoogte van deze nieuwe-oude meanders zal een vaste drempel in de rivier geplaatst worden zodat het water terug door de (veel minder diepe) rivierkronkel kan vloeien. In droge perioden zal de Demer daardoor 'voller' blijven in de zomer zodat zij het omliggende grondwater minder aanzuigt. Bij hoogwater echter kan een deel van het rivierwater over de drempel heen rechtdoor blijven stromen. Bij heel hoge waterafvoeren kan bovendien een deel van het Demerwater vrij over de niet ingedijkte oevers van de meanders afvloeien richting de natuurlijke overstromingsgebieden. Berekend werd dat zo terug een 2000-tal hectaren overstromingsgebied kunnen benut worden ter vrijwaring van laaggelegen woongebieden, goed voor 2 miljoen kubieke meter extra waterberging. Een eerste proefproject zal op korte termijn reeds worden opgestart door de heraansluiting van een oude meander in Zichem, dit in het kader van een Europees Life-project. Wandel- en fietspaden zullen worden aangepast aan de nieuwe situatie met behulp van bruggetjes of omgeleide paden. Sommige van deze meanders kunnen – dankzij het zuiverder Demerwater – zelf uitgroeien tot natuurpareltjes met rietkragen, zandplaten en holle en bolle oevers. Voor broedende vogels zullen de tracés zo worden aangelegd dat er ook 'rustige hoeken' ontstaan. Een veel langere en kronkelende rivier zal het zelfreinigend vermogen van de Demer sterk verhogen en een boost geven aan het waterleven. Zal na zoveel jaren 'Big Jump'-acties in Betekom ook het zwemmen in de rivier terug tot de mogelijkheden gaan behoren?

Aangepast grondgebruik met meer en betere natuur?

Het Sigmaplan zegt de verzoening tussen water- en natuurdoelen te helpen realiseren. Onze vereniging heeft zelf veel denkwerk mee verricht. Het is de bedoeling dat Europees bedreigde soorten als

roerdomp en kwartelkoning terug kansen krijgen. Maar ook bever, grote modderkruiper, blauwborst, watersnip, grauwe klauwier, broekbossen en blauwgraslanden moeten in de Demervallei terug een beter oord vinden. Het herstel van een 'normaler' grondwaterpeil zal voor deze soorten en habitats essentieel zijn. Ook het herstel van aloude overstromingszones is uiteraard positief.

Er is echter een maar. 'Trop is te veel' en het geconcentreerd bergen van watermassa's in te kleine natuurgebieden zal die tot de laatste vierkante centimeter blank zetten waardoor er geen vluchtplaatsen meer overblijven voor de fauna en de meeste organismen simpelweg verdrinken. Vanuit de watermassa slaan ook grote hoeveelheden vervuild en vermest slib neer die de vegetaties doen verruigen en de meeste (bloem)planten doen verdwijnen. Dit scenario is niet denkbeeldig omdat de grote delen van het natuurlijk valleigebied buiten de natuurgebieden om allerlei redenen niet meer kunnen of mogen overstromen. Men kiest voor het zoveel mogelijk opvangen van overstromingswater in de weinige natuurgebieden om landbouwgronden in de vallei zo lang mogelijk te vrijwaren. Nochtans, gedeelde smart is halve smart. Een groter overstromingsgebied geeft een betere spreiding van de watermassa waardoor veel minder negatieve effecten kunnen optreden. Veel beter zou het daarom zijn om het landbouwgebruik terug zo veel mogelijk in overeenstemming te brengen met het natuurlijk gegeven van een vallei. Winterse overstromingen zijn geen probleem voor grasland. Aan akkerbouw doen in de vallei is daarentegen vragen om problemen. Zowel omwille van het regelmatig verloren gaan van oogsten als omwille van de door de gemeenschap op te hoesten schadeloosstellingen. Door de van nature hoge waterstanden en de grote ecologische waarde is een vallei sowieso aangewezen op een 'verweven' gebruik, dus landbouw die zich inpast in de vallei i.p.v. omgekeerd. We kennen momenteel zeer goed de noden van water en natuur, maar de wensen van eigenaars en gebruikers wegen gewoonlijk zwaarder door. Het zal nu zaak zijn deze zo veel mogelijk te verzoenen, desnoods ook een deel te vergoeden. De kosten-batenanalyse is duidelijk: op termijn wint de gemeenschap als geheel er alleen maar bij. De discussie over het nieuw af te stemmen ruimtegebruik zal één van de eerste belangrijke te nemen hindernissen zijn in de realisatie van de mooie plannen.

Waternijl in Vorsdonkbos-Turfputten te Gelrode (Aarschot). Dit is een prachtige waterplant die in de Demervallei erg te lijden heeft gehad van het dalende grondwaterpeil omwille van de uitgediepte, rechtgetrokken en ingedijkte Demer. Hopelijk komt daar nu snel verandering in. Foto Luc Vervoort

P. 14: Campagnebeeld bij de actie die mee de aanzet gaf tot een nieuwe visie op de Demervallei: een vergelijking tussen de vroegere heel biodiverse vallei (beeld links), de toenamalige (en deels nog huidige situatie) van de vervuilde en rechtgetrokken Demer met overstromingen op ongewenste plaatsen (beeld midden) en een mogelijk toekomstscenario met een herwaardering van de Demervallei als landschap vol leven en een kans voor mensen van de streek. Tekeningen Luc Nagels

Achtergrond: nog natuurlijk meanderende Demer tussen Langdorp en Rillaar. Foto Luc Vervoort

Natuurbeheer op het 'trilveen' in het Vierkensbroek tussen Averbode, Zichem en Testelt. Door aankoop en aangepast beheer kon onze vereniging afgelopen jaren toch heel wat biodiversiteit behouden en herstellen in de Demervallei. Hopelijk kunnen deze waardevolle plekken de kiemen zijn waar terug een aaneengesloten waterrijk landschap kan uit groeien. Foto Luc Vervoort

Kans voor een streek

De Demer heeft van oudsher de identiteit van de streek 'tussen Kempen en Hageland' mee bepaald. De bewoning en de menselijke activiteiten waren erop gericht. Na de grootschalige watervervuiling en verloedering van de vallei keerde men zich er van af. Het troebele water in hoge dijken zo snel mogelijk naar zee sturen was het credo. Projectontwikkelaars lieten hun oog vallen op het open valleigebied voor industrieterreinen, verkavelingen of weekendparken. Natuurgebied werd beschouwd als waardeloze grond. Nu begint men meer en meer de waarde te zien van water en groen voor een stad en streek. Niet alleen voor de zgn. ecosysteemdiensten als bescherming tegen wateroverlast of watervoorziening, maar ook als bijdrage aan de levenskwaliteit. Aarschot en Diest proberen zich terug naar de Demer te richten om bewoners en bezoekers aan te trekken. Het openleggen van (delen) van de vroeger ingebuisde Demer te Diest spreekt boekdelen.

Aankoop, inrichting en beheer van natuurgebieden heeft voor mensen de overweldigende natuurpracht van de vallei geopenbaard. Niet voor niets zijn wandelknooppunten in de Demerbroeken of de Doode Bemde in de Dijlevallei bij de meest belopen tracés in Vlaanderen. Het Sigmaplan biedt de kans om de Demervallei terug een sterke identiteit te geven als één van de mooiste rivierlandschappen in Vlaanderen. Iets waar de streek kan mee uitpakken en een nieuwe dynamiek rond kan ontplooiën. Zoals eerder ook al gebeurde voor de regio rond Averbode met het domein De Merode. Ook daar stond de Regionale Vereniging Natuur en Landschap, nu Natuurpunt Oost-Brabant, mee aan de wieg van het project, alhoewel weinigen zich dat nog (willen) herinneren. De vereniging zet zich al van bij haar ontstaan in de '70 er jaren in om de Demervallei te laten zien als een kans voor de streek. En heeft op veel plaatsen zelf de handschoenen opgenomen. Projecten die in het begin vaak op onbegrip stuitten en nu als een meerwaarde voor stad en gemeente worden ervaren. Hopelijk krijgt de oude droom van een bruisende Demervallei nu verder gestalte via het Sigma-plan. We blijven waakzaam, maar willen tegelijkertijd met een jeugdige dynamiek impulsen blijven geven voor 'meer en betere natuur voor iedereen'.

Meer info over de NP gebieden van de Demervallei en Demeractiviteiten: zie de websites van de Natuurpunt-afdelingen langs de Demer en www.vorsdonk.be
Meer info over het Sigma-project Demervallei: www.sigmaplan.be/demervallei

Natuurpunt Diest leeft

Eerste Natuurlijke Nieuwjaarsdrink in Dassenaarde

De afdeling Diest heeft niet de gewoonte een aparte nieuwjaarsreceptie te geven omdat we dat meestal combineren met onze jaarvergadering. Aangezien de algemene ledenvergadering dit jaar pas op 12 februari plaats vindt, hebben we half januari de Eerste Natuurlijke Nieuwjaarsdrink georganiseerd. Een heel tof concept dat zeker 25 leden naar Dassenaarde lokte. De drink begon om 17 uur. Op dat moment was het nog licht in Dassenaarde. Maar al snel viel de duisternis. Om warm te blijven hadden we enkele vuurkorven, en er was natuurlijk genoeg drank en wat om te eten. Het was een bijna magische ervaring om op een zeer donkere winteravond in de natuur te zijn. Zodra je je even van het vuur verwijderde, stond je in een bijna ondoordringbare zwarte nacht. Kijkend naar het vuur en luisterend naar het gepraat van de aanwezigen kon je je even eenzaam voelen, een buitenstaander. Maar zodra je terug stapte naar het vuur werd je meteen weer opgenomen in de groep en verdween dat gevoel als sneeuw voor de zon. Het was een hele leuke activiteit die zeker voor herhaling vatbaar is.

Aan de slag in de natuur

Wat Natuurpunt zo speciaal maakt is dat de organisatie drijft op vrijwilligers. Het zijn in iedere afdeling de vrijwilligers die de activiteiten organiseren, deelnemen aan de Milieuraad, leden werven en op vele andere manieren de handen uit de mouwen steken ten voordele van de natuur.

En in veel afdelingen zijn het ook vrijwilligers die (een deel van) het beheer op zich nemen. Zo ook in Diest. We hebben een mooie groep vrijwilligers die vrijwel iedere maand in Dassenaarde, op het Grootveld of op de Lazarijberg te vinden zijn om met inzet van al hun krachten de natuur een handje te helpen. We verwijderen Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik om meer licht en ruimte te maken in onze bossen voor inlandse bomen zoals zomereik, vuilboom, hulst, lijsterbes en zoete kers. Ook verwijderen we hooi van bloemrijke graslanden om de van oudsher aanwezige vegetatie weer de kans te geven de kop op te steken. In natte hooilanden gaat het dan vooral om dotterbloemen, gele lis, pijptorkruid en vele andere soorten. In de drogere hooilanden mikken we op grasklokje, zandblauwtje, reukgras en vele andere bloemen die zeer aantrekkelijk zijn voor vlinders en bijen. En voor onze wandelaars natuurlijk.

Ook jij kunt deel uitmaken van het team dat zich al vele jaren inzet voor de Diestse natuur. Iedereen werkt naar eigen kunnen, en de bonus is dat we achteraf nog even gezellig babbelen met een pintje of een glas fruitsap.

Midweekwandelingen Rotselaar

Beninksberg.
Foto Kevin Feytons

Heb jij het ook vaak zo druk in het weekend? En heb je in de week zin om eens flink van de natuur te genieten? Dan is dit iets voor jou! Elke tweede dinsdag van de maand genieten enkele Rotselaarse Natuurpunters van een natuurplein in de buurt. Iedereen is welkom om mee op stap te gaan.